

فهرست

صفحه	عنوان	شماره
۳	د اداري نظر	۱
۵	مقدمه	۲
۹	سوال	۳
۱۰	جواب	۴
۱۱	(۱) تراویح په عهد نبوي کبني	۵
۱۲	دنبي کريم د تراویح مونع په جماعت سره	۶
۱۴	پرهغه حدیث بحث چي د اتو (۸) رکعاتو تراویحو استدلال ځنې کېږي	۷
۱۷	(۲) تراویح د حضرت عمر فاروق په زمانه کبني	۸
۱۷	حارث بن عبد الرحمن رحمه الله تعالى	۹
۱۸	یزید بن خصیفه رحمه الله تعالى	۱۰
۲۱	محمد بن یوسف رحمه الله تعالى	۱۱
۲۲	د بحث خلاصه	۱۲
۲۴	د امام بیهقی پر تطبیق شواهد او فرائن	۱۳
۲۵	د سائب بن یزید دروایت په تایید کبني نور روایات	۱۴
۲۹	حضرت امام ترمذی رحمه الله تعالى	۱۵
۳۰	حضرت علامه زرقاني الماليکي رحمه الله تعالى	۱۶
۳۱	حافظ ابن عبد البر رحمه الله تعالى	۱۷
۳۱	حافظ موفق الدین رحمه الله تعالى	۱۸
۳۲	امام محی الدین النووی رحمه الله تعالى	۱۹
۳۳	علامه شهاب الدین احمد بن محمد قسطلانی رحمه الله تعالى	۲۰
۳۴	علامه شیخ منصور بن یونس بهوتی حنبلی رحمه الله تعالى	۲۱

۳۵	مسند الهند شاه ولی الله محدث دہلوی رحمہ اللہ تعالیٰ	۲۲
۳۶	(۳) تراویح د صحابه کرامو او تابعینو رحمهم اللہ تعالیٰ په زمانه کبني	۲۳
۴۱	د بحث خلاصہ	۲۴
۴۳	(۴) تراویح د خلورو ائمه وور حمهم اللہ تعالیٰ په نزد	۲۵
۴۳	فقہ مالکی	۲۶
۴۵	فقہ شافعی	۲۷
۴۶	فقہ حنبلی	۲۸
۴۷	د بحث خاتمه او یو خو ضروري فوائد	۲۹
۴۷	۱) شل رکعاته تراویح سنت مؤکد دی	۳۰
۴۹	۲) د خلفاء راشدینو د جاري کري سنت په باره کبني دنبي کريم وصيت	۳۱
۵۰	۳) د خلورو ائمه وور حمهم اللہ تعالیٰ د مذهب خخه وتل جائز نه دی	۳۲
۵۰	۴) د شلو رکعاتو تراویحو حکمت	۳۲

د مدرسة الفاروق الاسلامية

داداري نظر

خرنگه چي اهل اسلام د رمضان المبارڪ په مياشت کي د رمضان د روژي د نيلو سره سره د رمضان قيامه (تراویح) هم کوي، چي دا د پيغمبر اسلام عليه افضل الصلوات والسلام د هغه جد وجهد د پيروي په خاطر چي په دي مباركه مياشت کي به يې د الله سبحانه وتعالي په عبادت کي کاوه، او قرنا فقرنا مسلمانان تر نن زمانې پوري په ټولو بلادو کي بلانکيره دغه شل رکعاته تراویح د رمضان المبارڪ په مياشت کي اداء کوي، او همدغه د مسلمانانو تعامل ګرځيدلى دي، او د خلفاء راشديينو طریقه جاريه مسنونه ده.

خو ئيني خلک د نه تحقیق لرلو په وجه د تراویحو پر دغه شل رکعاته تعداد باندي اعتراض کوي او تراویح اته رکعاته بولي، او د شلو رکعاتو کونکو ته بد وايي، او وايي چي د دي ثبوت نسته.

نود داسي خلکو د اعتراض د دفع کولو لپاره او د عامو مسلمانانو د ذهن روبنانه کولو لپاره زموږ یو ورور د مدرسة الفاروق الاسلامية استاد او جيد عالم مولوي عنایت الله مد ظله په دي موضوع کبني د فقيه العصر مولانا محمد یوسف لدیانوی رحمه الله تعالى د کتاب (آپ کي مسائل اور انکا حل) خخه پر شل رکعاته تراویح باندي علمي بحث - کافي او شافي ولیدي، نو يې د

خینو تزئیداتو سره په پښتو زبه ترجمه کړي، تر خو پښتو ویونکي
مسلمانان هم د دې عملی بحث خخه مستفید سی.
الله سبحانه وتعالى دی دوي ته نور هم د اسلام او مسلمانانو لپاره د
خدمت توفيق ورکړي، ومن الله توفيق.

د مدرسة الفاروق^ﷺ الاسلامية
اداره

مقدمه

الحمد لله نحمده و نصلى على رسوله الكريم وعلى آله واصحابه
اجمعين.

دا چي موب وينو چي په هر عصر کبني د الله تعالى د دين د خدمت لپاره د خلگو د ضرورت سره سم علماء کرامو تر خپله وسه خدمت کريدي، او د عامو مسلمانانو هغه سوالات چي دوي ورسره لاس او هريبان دي - تحريراً او تقريراً ورحل کريدي، نو په همي سلسنه کبني د بعضی خلگو لخوا خخه د امام ابوحنيفه (رح) په مذهب مذهب باندي خه پونستني د عامو خلگو په ذهنو کبني ور اچول کيري لکه : قرائت خلف الامام، آمين بالجهر، رفع اليدين او داسي نور چي ددغه پونستنو د جملې خخه په شل (۲۰) رکعاته تراویحو هم اعتراض کيري چي اهل سنت اته^(۸) رکعاته تراویح کوي او د شلو رکعاتو تراویحو خو يا ثبوت نسته او يا خو یې د ثبوت احاديث کمزور يعني ضعيف دي.

په همي باره کبني تير کال (۱۳۸۸ هش) مطابق (۱۴۳۰ هـ) د روژې د مياشتني خخه یو خو ورخي مخکي یو چير دينداره سړۍ مدرسي په راغي او دا سوال ورته پيدا وو چي ايا شل (۲۰) رکعاته تراویح ثبوت لري؟ ما ورته وویل هو، نو هغه راته وویل چي ځيني

خلاق پیدا سويدي چي وايي: شل رکعاته تراویح بدعت دی او ثبوت ئې نسته، ما هغه ورور ته د شل رکعاته تراویحو د ثبوت په هکله خه ناخه دلائل پیش کره چي د هغه قناعت حاصل سو.

نو دا فکر راته پیدا سو چي د شل رکعاته تراویحو پر ثبوت يوه تحقیقی رساله ولیکل سی او د عامو مسلمانانو ورونو دغه پورته سوال په کامله توګه حل سی. نو ددې موضوع د تحقیقی لیکلو لپاره می قصد وکړئ، خود خپلې کم علمی په وجه به دا خبره مشکله راته معلومیده چي خپلې پر دغه موضوع تحقیق او خیزنه وکرم او په دې موضوع پوري اړوند تول مواد را جمع کړم، نو بعضی هغه کتابونو يا رسالو ته می خپلې توجه وارول چي د تراویحو پر موضوع لیکل سوي وي، خو هلته می يو مشکل ولیدی چي يا خو به ئیني کتابونه په دې موضوع کښي ډير او بده وه او يا به ډير مختصر وه، او يا به په ئیني رسالو کښي پوره مواد نه وه راجمع سوي، او ئیني رسالې بیا بیخي داسي لیکل سوي وي چي هلته به بحث ډير علمي وو او يا به ئني مواد پکښي ضعیف وه او اشاره به نه وه ورته سوي يعني عام خلاق به نه په پوهيدل، نو بيرته می دا اراده وکړه چي د خپل استعداد موافق خه مواد را جمع کړم.

په دې فکر کښي وم چي يوه ورڅي د روژي د مسا ئلود کتلوا لپاره د حضرت مولانا محمد یوسف لدیانوی شهید، کتاب «آپکي مسائل اور ان کا حل» را اوږوي چي ناببره د («بیس رکعات تراویح پر علمي کافي بحث») یو عنوان تر ستر ګو سو هغه می مطالعه کړئ،

زما په نظر دومره بهترین روان عام فهمه او د انصاف خخه ډک او په ادبی انداز کښي لیکل سوي وو چي ما خپله هر خومره کوبنښ کړي واى نود حضرت مولانا محمد یوسف د مضمون په سلو کښي لس فيصده ته به هم نه واى رسيدلی، نود حضرت شهید دغه مضمون می په پښتو ترجمه کړئ او ئئني مواد می ورباندي اضافه کړل:

(۱) حضرت چي کومو کتابونو ته کومي حوالې ورکړي وي هغه می وکتلي او زموږ سره چي کومي نسخي موجودي وي د هغو سره می موافق کړي.

(۲) د جلد او صفحې پر حوالو سربيره می باب او مكتبه هم ور اضافه کړل تر خو د باب په ذريعه حواله اسانه پیدا سی که خه هم نسخه بدله سی.

(۳) د احاديشه د کتابو خخه چي کومي حوالې ورکړل سوي وي د هغه حدیث نمبر او باب می ورباندي اضافه کړل.

(۴) د اصول حدیث اړوند چي کوم بحث وو هلته فقط دا لیکل سوي وه چي په اصول حدیث کښي دا رائحي، نو موبې يې حواله هم ولیکل او بحث ته مو هم اشاره کړیده.

(۵) مضمون مو د رسالې په شکل واروئ او هر بحث ته مو جلا جلا عنوان ورکړئ

نو کومه رساله چي تاسو په خپلو لاسونو کښي وينئ د (شل رکعاته تراویح او د هغو د ثبوت) په عنوان ده چي الحمد لله په داسي

انداز او پوره تحقیق سره لیکل سوی ده چي که هر خوک یې د
انصاف په نظر او فکر مطالعه کړي نو انشاء الله تعالى خامخا به د
شلو رکعاتو تراویحو قائل کېږي.

د الله تعالى خخه قوي اميد دی چي په خپل دربار کښي یې قبول
کړي او زموږ د دغه رسالې په ترجمه او ترتیب او تسهیل کښي نیت
یواخي خپله رضا و ګرځوي.

او په آخر کښي د هغه ټولو ملکرو خخه مننه کوم چي درسالي په
کمپوز کښي یې برخه اخیستې ده. الله تعالى دي په دنیوی او اخروی
امورو کښي برباروي ورپه برخه کړي.

يادونه: که چیري په کتاب کښي کومه علمي، يا طباعتي غلطې
ووينې نو موږ ته اطلاع راکړئ.

وَمَا تُوفِيقَ إِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تُوكِلْتُ وَإِلَيْهِ أَنِيبْ
الْعَبْدُ الْمُضْعِفُ عَنِّيَّتَ اللَّهِ مَخْضُودٌ

فاضل جامعة العلوم الاسلامية علامه بنوري تاون کراچي
و خادم مدرسة الفاروق الاسلامية، دوهمه ناحیه، کندھار

الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين،
وعلى آله وصحبه اجمعين

بسم الله الرحمن الرحيم

سوال: ئىينى خلپى دعوه كوي او وايى چي تراویح يواحى اته^(٨)
رکعاته سنت دي، ئىكە چي په صحيح بخاري كبني حديث دى چي د
حضرت عائشى صديقى رض خخه چي كله پونستنه وسوه چي دنبي
كرىم رض لمونع به په روزه كبني خنگه وو؟ نو هغې فرمایل چي:نبي
كرىم رض به په رمضان او غير رمضان کي تراته^(٨) رکعاته زيات نه
كول. همدارنگه د حضرت جابر رض خخه صحيح روایت دى چينبي
كرىم رض اته^(٨) رکعاته تراویح او وترور كړه.

ددې په مقابل كبني چي د شلو^(٢٠) رکعاتو د کولو کوم حديث
نقل کيږي هغه بالاتفاق ضعيف دى، او دا کسان دا دعوه هم كوي
چي خپله حضرت عمر رض هم د یوولسو^(١١) رکعاتو تراویح د کولو
امر کړي وو، لکه خرنگه چي په موطا امام مالک رض کي د سائب بن
يزيد رض خخه روایت دى، او ددې خلاف چي کوم د شلو^(٢٠)
رکعاتو تراویح روایت دى اول خو صحيح نه دى او که چيرې صحيح
هم وي نو کیداي سې چي هغه دې اول د شلو^(٢٠) رکعاتو تراویح
حکم ور کړي وي، ليکن وروسته چي ورته معلومه سوي وي چينبي

کريم ﷺ اته (۸) رکعاته تراویح کولي نو د سنت مطابق د اته (۸) رکعاتو د کولو حکم به يې ورکړي وي. په هر حال یواخي اته (۸) رکعاته تراویح دنبي کريم ﷺ او خلفاء راشدینو ﷺ سنت دي، کوم خلې چي شل رکعاته تراویح کوي هغه د سنت خلاف کار کوي. تاسو واياست چي ددغه ورونيو خبره تر کومه صحيح ده؟

جواب: ددغه ورونيو خود خپل مسلک وضاحت کړيدئ او س زه د خپل مسلک وضاحت کوم، په دي کښي کوم مسلک صحيح دي؟
فیصله تاسو خپله وکړئ!

ددغه بحث پر خلورو حصو تقسیموم:

- ۱ : تراویح دنبي کريم ﷺ په زمانه کښي.
- ۲ : تراویح د حضرت عمر فاروق ﷺ په زمانه کښي.
- ۳ : تراویح د صحابه ﷺ او تابعینو (رحمهم الله) په دور کښي.
- ۴ : تراویح د خلورو ائمه وو (رحمهم الله) په نزد.

(۱)

تراویح په عهد نبوي کبني

نبي کريم ﷺ په متعددو احاديشه کبني د رمضان د قيام ترغيب ورکړي دی:

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه حدیث دی:

كان رسول الله ﷺ يرغب في قيام رمضان من غير ان يامرهم فيه بعزمية
فيقول: من قام رمضان ايماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه. فنوفي رسول
الله ﷺ والامر على ذالك ثم كان الامر على ذالك في خلافة ابي بكر الصديق
وصدرأً من خلافة عمر بن الخطاب. (جامع الاصول ج ۹) ص (۴۰۸) حدیث - ۷۱۲۰ - الفرع الثامن في قيام
رمضان برواية بخاري، مسلم، ابی داؤد، تمذی، نسائی) مکتبة دار الكتب العلمیه بیروت موطا امام مالک ج ۱ - ص ۹۶ باب
الترغيب في الصلوة في رمضان)

ترجمه: رسول الله ﷺ به د رمضان د قيام ترغيب ورکوي، خو په
قطعيت سره یې حکم نه کوي، لکه خرنګه چي فرمایله به یې: چا چي
د ايمان په حالت کبني او د ثواب په نيت د روژي د میاشتی قيامه
وکړه د هغه مخکي ګناهونه معاف سول. نو دا معامله پر همدغه
حالت روانه وه چي رسول الله ﷺ وفات سو، بيا د حضرت ابوبکر الصديق
په دور کبني هم همدغه حال وو، او د حضرت عمر بن الخطاب د خلافت په
شروع کبني هم همدغه حالت وو.

په یوبل حدیث شریف کبني رائي:

ان الله فرض صيام رمضان وسنن لكم قيامه، فمن صامه وقامه ايماناً

واحتساباً خرج من ذنبه كيوم ولدته امه (جامع الاصول ج ۹ ص ۴۰۹ حدیث - ۷۱۲۲ -

روایت نسائی ، الفرع الثامن فی قیام رمضان)

ترجمه : بيشكه الله تعالى په تاسي باندي د رمضان روزه فرض
کړیده، او ما ستاسي لپاره د دي قيامه سنت ګرځولي ده، نو چا چي
د ايمان په جذبه او د ثواب په نيت د دي قيامه وکره او روزه یې
ونيوله هغه د خپلو ګناهونو خخه داسي وئي لکه هغه ورخ چي دی
خپلي مور وزير وي.

دنبي کريم ﷺ د تراویحو لمونج په جماعت سره

دنبي کريم ﷺ د تراویحو لمونج په جماعت سره کول هم په
متعدد اوحاديشه کبني ثابت دی، مثلاً:

۱- د عائشې ﷺ حدیث دی، په هغه کبني په درو (۳) شپو کي د
لمانه کولو ذکر دی، اوله شپه تراولي حصې پوري، دوهمه شپه د
شپې تر نيمائي حصې پوري، دريمه شپه تر پيشلمي پوري. (صحیح بخاری
ج (۱) ص (۲۶۹) (باب فضل من قام رمضان))

۲- د ابوذر ﷺ حدیث دی، په هغه کبني په درويشتمه (۲۳) شپه
د شپې تراولي حصې پوري، په پنځه ويشتمه (۲۵) شپه د شپې تر
نيمايي پوري، او په اووه ويشتمه (۲۷) شپه تر فجر اول پوري د قيام

ذکر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۶) حدیث - ۴۲۲۰ - (الفصل الخامس فی قیام شهر رمضان بروایت تمذی ، ابوذؤد و نسائی)

۳- د نعمان بن بشیر روایت دی، چې مضمون یې بعینه د ابودزرگ د حدیث د مضمون سره برابر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۷) حدیث -

- (باب فی قیام شهر رمضان نسائی) ۴۲۲۱

۴- د زید بن ثابت حدیث دی، په هغه کبني صرف د یوې شپې ذکر دی. (جامع الاصول ج (۶) ص (۱۳۴) حدیث ۴۲۱۸ - (الفصل الخامس فی قیام شهر رمضان بروایت بخاری ، مسلم ، نسائی ، ابوذؤد)

۵- د حضرت انس حدیث دی، په هغه کبني هم صرف د یوې شپې ذکر دی. (صحیح مسلم ج (۱) ص (۳۵۲) باب النبی عن الوصال)

لیکن نبی کریم ﷺ د تراویح پر جماعت مداومت (همیشتوب) نه دی کړئ، او د دی اندیښنې اظهار یې و فرمایه چې د اسی نه چې پر تاسی فرض نه سی، او په خپل حال په کورو کبني یې د تراویح د کولو حکم ورکاوه. (حدیث زید بن ثابت وغیره)

په رمضان المبارک کبني د رسول الله ﷺ مجاهده نوره هم زیاتیدله، خصوصاً د رمضان المبارک په اخري عشره کبني خو یې توله شپه د قیام (قیامی) معمول وو، او په یو ضعیف روایت کبني دا هم راغلي دي چې د نبی علیه السلام په لمانځه کي اضافه راتله:
عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا دخل رمضان تغير لونه وكثرت

صلوته وابتهل في الدعاء واشفق لونه. (فيض القدير شرح جامع الصغير ج (۵) ص (۱۶۸) حدیث - ۶۶۸۱ - (باب (كان)، و فيه عبد الباقی قال الدارقطنی يخطى كثيراً) مكتبة دار الكتب العلمية بيروت)

ترجمه: چي کله به د رمضان المبارک مياشت داخله سوه د رسول الله ﷺ رنکه به تغيير پيدا کړي، او لمونځ به يې ډير سو، او په دعاء کبني به يې کوبنښن کاوه، او ويره به يې په رنک مبارک کبني بنکاره سوه.

پر هغه حدیث بحث چي د اتو (٨) رکعاتو تراویحو استدلال حنی کېږي

په هیڅ صحيح روایت کبني دا نه دی راغلي چي نبی کريم ﷺ په رمضان المبارک کبني د تراویحو کوم د جماعت لمونځ ورکړي چي په دې جماعت کبني يې خورکعاته تراویح ورکړي دي؟

د حضرت جابر ؓ خخه منقول دي چي: صرف یوه شپه رسول الله ﷺ اته (٨) رکعاته او وتر ورکړه ۵. (موارد الظمان ص (٢٢٠) قیام اللیل مروزی ص (١٥٧) مکتبة سبحانیه مجمع الزوائد ج (٣) ص (٣٠٤) حدیث ٥٠٢٠٠ - (باب قیام رمضان مکتبة دار الكتب العلمیہ بیروت) بروایت طرانی و ابو علی)

مګر په دې روایت کبني عیسیی بن جاریة الا نصاري المدنی^٦ راوي متفرد دی، چي د محدثینو په تزد ضعیف او مجروح دی. د جرح او تعديل امام یحیی بن معین^٧ ده په باره کبني فرمایی: (ليس بذلك) يعني هغه قوي نه دی، او همدارنګه فرمایی: (عنه مناكير) يعني د هغه سره متعدد منکر روایتونه سته. امام ابوداؤد^٨ او امام

نسائی^٢ هغه ته منگرال حدیث ویلی دی، او امام نسائی^٣ هغه ته متروک هم ویلی دی، ساجی^٤ او عقیلی^٥ په ضعفاوو کبني ذکر کړی دی، او حضرت ابن عدی^٦ فرمایی چې دده حدیشونه محفوظ نه دی.

(تهذیب النہذیب) ج (٥) ص (١٩٢) راوی ٦٢٤٤ - حرف العین میزان الاعتدال ج (٣) ص (٣١١)

خلاصه دا سوه چې دغه راوی په خپل روایت کبني متفرد هم دی او ضعیف هم دی، ددې وجهی خخه دا روایت منگر دی، او بل په دې روایت کبني فقط د یوې شپې واقعه ذکر ده، او ددې سره سره دا احتمال هم سته چې نبی کریم ﷺ دی ددغه اته (٨)، رکعاتو خخه مخکي يا وروسته تنها (یوازی) هم خه رکعاتونه کړي وي، لکه خرنګه چې داسي خبره د حضرت انس ﷺ په روایت کبني هم مذکوره

٥. (مجمع الزوائد) ج (٣) ص (٣٠٤) حدیث ٥٠٢١ - (باب قیام رمضان بروایت طبرانی و قال رجال رجال الصحيح)

دوهم روایت د حضرت عبد الله بن عباس رضی اللہ عنہما روایت دی چې: رسول اللہ ﷺ په رمضان المبارک کبني شل (٢٠)، رکعاته تراویح او وتر کوله، مګر د دې په سند کبني ابو شيبة ابراهیم بن عثمان^٧ راوی کمزوره دی، ئکه نو دا روایت د سند د لحاظه صحیح نه دی، مګر خرنګه چې وروسته به معلومه سی چې د حضرت عمر ﷺ په زمانه کبني د امت تعامل د همدي مطابق وسو. (مصنف ابن ابي شيبة) ج (٥) ص (٢٢٥) (باب کم يصلی في رمضان من رکعة)، سنن کبری للبیهقی (ج ٢) ص (٦٩٨) حدیث - ٤٦١٥ - باب ما روى في عدد رکعات القيام في شهر رمضان، مجمع الزوائد ج (٣) ص (٣٠٤) حدیث - ٥٠١٨ - باب قیام رمضان کېښي

دریم حدیث د ام المؤمنین عائشې صدیقی ﷺ دی، د کوم چې په سوال کبني حواله ورکړل سوې ده، مګر په دې روایت کبني د

تراویحو یادونه نه ده سوې، بلکه د هغه لمانځه ذکر دی چې په رمضان او نورو میاشتو کښي به همیشه کیدی، نو ددې وجهی ددې روایت خخه هم د تراویح د رکعاتونو په تعین کښي مدد (کومک) نه ترلاسه کېږي.

چنانچه علامه شوکانی^۷ په نیل الاوطار کښي لیکي:
 والحاصل ان الذى دلت عليه احاديث الباب وما يشابهها هو مشروعية القيام في رمضان والصلاۃ فيه جماعة وفرادی فقصر الصلوة المسماة بالتراویح على عدد معین وتخصيصها بقراءة مخصوصة لم يرد به سنة . (بیل الاوطار) ج (۳) ص (۵۸) باب صلاة التراویح، مطبعة دار الحديث

ترجمه: حاصل دادی چې ددغه باب احاديث او ددې سره مشابه نور احاديث چې په کومه خبره دلالت کوي هغه دا ده چې په رمضان المبارك کښي قیام کول او په جماعت یا یواخي لمونځ کول مشروع دی، نو تراویح په کوم خاص عدد کښي منحصر کول او په هغه کښي کوم خاص مقدار قرائت مقرر کول داسي یوه خبره ده چې په سنت کښي نه ده واردہ سوې (نه ده راغلې).

(۲)

تراویح د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په زمانه کبني

دنبي کريم صلوات الله عليه و آله و سلم او حضرت ابوبکر رضی الله عنه په زمانه کبني د تراویح د جماعت باقاعده اهتمام نه کيدي، بلکي خلکو يوازي يا د کوچني کوچني جماعتو په شکل کبني کولي، تر ټولو اول حضرت عمر رضی الله عنه هغوي پريوه امام سره راجمع کړه. (صحیح بخاری ج ۱ ص ۲۲۹) باب فضل من قام رمضان.

دا کار د خلافت فاروقي رضی الله عنه په دوهم کال يعني ۱۴ هجري کبني

وسو. (تاریخ الخلفاء ص ۱۲۶ تاریخ ابن کثیر ج ۱ - ص ۱۸۹)

د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کبني خو رکعاته تراویح کيدي؟ د هغه ذکر د حضرت سائب بن یزید صحابي رضی الله عنه په حدیث کبني راخي، د حضرت سائب رضی الله عنه خخه دا حدیث درې شاگردان نقل کوي: اول حارث بن عبد الرحمن بن ابی ذباب، دوهم یزید بن خصیفه، او دریم محمد بن یوسف، ددوی درو سرو د روایاتو تفصیل په لاندی ډول دي.

حارث بن عبد الرحمن رحمه الله تعالى

۱- د حارث بن عبد الرحمن روایت علامه بدرا الدين عیني د

((بخاري)) په شرح ((عمدة القاري)) کبني د حافظ ابن عبد البر په حواله داسي نقل کړي دی:

(قال ابن عبد البر: وروى الحارث بن عبد الرحمن بن أبي ذباب عن السائب بن يزيد قال: كان القيام على عهد عمر رض بثلاث وعشرين ركعة، قال ابن عبد البر: هذا محمول على ان الثالث للوتر) (عمدة القاري ج ۱۱) ص ۱۷۹ (Hadith ۲۰۱۰ - كتاب التراویح باب فضل قيام رمضان مكتبة رشیدية).

ترجمه: ابن عبد البر وايي چې: حارث بن عبد الرحمن بن ابي ذباب د حضرت سائب بن يزيد خخه روایت کړي دی چې هغه وویل: د حضرت عمر رض په زمانه کبني قيامه درویشت (۲۳) رکعاته وه، ابن عبد البر وايي: دا محمول دی پر دې باندي چې درې رکعاته د وترو وه. (يعني شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتروه. مترجم)

یزید بن خصیفه رحمه الله تعالى

۲- د حضرت سائب رض د دوهم راوي یزید بن خصیفه درې شاگردان دي: ۱- ابن ابي ذئب، ۲- محمد بن جعفر، ۳- امام مالک. دا درې واره په اتفاق سره د شلو رکعاتو تراویحو روایت نقل کوي.

(الف): د ابن ابي ذئب روایت د امام بیهقی په ((سنن کبری)) کبني په لاندی سند سره مروي دي:

اخبرنا ابو عبدالله الحسین بن محمد الحسین بن فنجویه الدینوری

بالدامغان، ثنا احمد بن محمد بن اسحاق السنی، انبأنا عبدالله بن محمد بن عبدالعزیز البغوي، ثنا علي بن الجعد، انبأنا ابن ابي ذئب عن يزيد بن خصيفه عن السائب بن يزيد قال: كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب رض في شهر رمضان بعشرين رکعة، قال: كانوا يقرءون بالمئین، وكانوا يتوكأون على عصيهم في عهد عثمان بن عفان رض من شدة القيام. (من سنن
کبرى للیھقى ج - (۲) ص (۶۹۹) حدیث - ۴۶۱۷ - باب ما روی فی عدد رکمات القیام فی شهر رمضان).

ترجمه: ابن ابی ذئب[ؑ] د یزید بن خصیفه[ؑ] خخه، او هغه د حضرت سائب بن یزید[ؑ] خخه روایت کوی چی: د حضرت عمر[ؓ] په دور کبني په روزه کبني خلگو شل رکعاته تراویح کولي، او د حضرت عثمان[ؓ] په زمانه کبني به د دیری قیامی په وجه خلگو په خپلو لکرو تکیه کوله.

ددی روایت سند ته امام نووی[ؑ]، امام عراقی[ؑ]، او حافظ سیوطی[ؑ]، صحیح ولی دی. (اثار السنن ج (۱) ص (۴۷۲) باب التراویح بعشرين رکعة،^(۱) تحفة الاوذی ج (۳) ص (۲۳۵) حدیث - ۸۰۶ - کتاب الصوم باب ماجاء فی قیام شهر رمضان)
(ب): د محمد بن جعفر[ؑ] روایت د امام بیهقی[ؑ] په بل کتاب

^(۱) لیکن صاحب د تحفة الاوذی ددی حدیث پر سند اعتراض کریدی، او وایپی چی ابو عبدالله بن فنجویه الدینوری، ولم اقف على ترجمته، او بیا واپی چی فمن یدعی صحة هذا الاشر فعليه ان یثبت کونه ثقة قابل للاحتجاج - او بیا پر النیموی اعتراض کوی او وائی: واما قول النیموی: هو من كبار المحدثین فی زمانه لايسال عن مثله فمما لايلتفت اليه، فان مجرد کونه من كبار المحدثین لايستلزم کونه ثقة. وانا العبد الضعیف..... اقول ما اعترضه صاحب التحفة ليس مما ینبغی فان مجموع ما قاله من انه من كبار المحدثین فی زمانه و انه لايسال عن مثله یفید کونه ثقة لأن عدم السؤال عن مثله ليس الالکونه ثقة، والله سبحانه وتعالی اعلم - عصمنا اللہ تعالیٰ من التعصب والتعسف (مترجم).

((معرفة السنن والآثار)) کبني په لاندي سند سره مروي دي:
 اخربنا ابو ظاهر الفقيه، ثنا ابو عثمان البصري، ثنا ابو احمد محمد بن عبد الوهاب، ثنا خالد بن مخلد، ثنا محمد بن جعفر، حدثني يزيد بن خصيفه عن السائب بن يزيد قال: كنا نقوم في زمان عمر بن الخطاب رض
 بعشرين ركعة والوتر. (نصب الراية ج ٢ - ص ١٥١ كتاب الصوم باب في قيام شهر رمضان مكتبة حفانة بشاور).

ترجمه: محمد بن جعفر د يزيد بن خصيفه خخه او هجه د
 حضرت سائب بن يزيد رض خخه روایت کوي چي: موبد حضرت عمر رض په زمانه کبني شل رکعاته او وتر کوله (شل رکعاته تراویح او وتر کوله. مترجم)

ددې روایت سند امام نووی په خلاصه کبني، علامه سبکي په ((شرح منهاج)) کبني، او علامه علي قاري په ((شرح موطا)) کبني صحيح بللي دي. (اثار السنن ج (٤) ص (٥٤) تحفة الاحدى ج (٣) ص (٢٣٥) حدیث - ٨٠٦
- باب ماجاء في قيام شهر رمضان.

(ج): د يزيد بن خصيفه خخه د امام مالک روایت حافظ ابن حجر په ((فتح الباري)) کبني، او علامه شوکاني په ((نيل الاوطار)) کبني ذكر کړي دي، حافظ ابن حجر ليکي:

وروی مالک من طریق یزید بن خصیفه عن السائب بن یزید رض
 عشرين رکعة. (فتح الباري ج (٤) ص (١٨) قدیمی کتب خانه)

ترجمه: او امام مالک د يزيد بن خصيفه طریق خخه د
 حضرت سائب بن يزيد رض خخه شل رکعاته نقل کړي دي.
 او علامه شوکاني ليکي:

وفي الموطا من طريق يزيد بن خصيفه عن السائب بن يزيد رضي الله عنه انها عشرين ركعة. (ليل الاوطار ج (۳) ص (۵۳) مطبوعه عثمانية مصر).

ترجمه: او په موطا کبني د يزيد بن خصيفه د طریق خخه د
حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه په روایت کبني شل رکعاته (تراویح) مروی
دی.^(۱)

تنبیه: کوم روایت چي حافظه د موطا په حواله ذکر کړي دی،
ماته د موطا په موجوده نسخه کبني معلوم نه سو، ممکنه ده چي
حافظه دی د موطا په کومه بله نسخه کبني لیدلی وي، يا دی په
کوم بل کتاب کې وي او د شوکانی د موطا لفظ ذکر کول د سهوی
په وجه وي.

محمد بن یوسف رحمه الله تعالى

۳ د حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه د دریم شاگرد محمد بن یوسف
په روایت کبني د هغه د شاگردانو تر منځ اخلاف سوی دی چي په
لاندی ډول دی:

الف: د امام مالک او نورو خخه روایت دی چي حضرت

^۱ یادونه: د امام مالک پورته سند چي د يزيد بن خصيفه خخه په کومه سلسله کبني راغلی دی، امام بخاری هم بعينه په همدغه رجالو د امام مالک خخه یورایت نقل کړي دی یعنی کوم سند چي دلته په کومو رجالو راغلی دی د امام بخاري په سند کبني همدغه رجال دی البتله د امام بخاري حدیث د تراویح په موضوع کبني نه دی. (صحیح بخاری ج (۱) ص (۳۱۲) باب افقاء الكلب للحرث، دغه خبره یواخي مور دلته د سند دقوقت لپاره رائقل کړي ده، مترجم

عمر، ابی بن کعب او تمیم داری ته د یوولسو رکعاتو
تراویحو د ورکولو حکم کړی وو، لکه خرنګه چې دا خبره په موطا
کښی ذکر سوی ۵۵. (موطا امام مالک ج (۱) ص (۹۸) مطبعة نور محمد کراجي)

ب: ابن اسحاق د محمد بن یوسف خخه د دیارلسو (۱۳)

رکعاتو (تراویحو) روایت نقل کوي. (فتح الباری ج (۴) ص (۳۱۸) کتاب الصوم باب فضل من
قام رمضان قديمي کتب خانه)

ج: داؤد بن قيس او نور حضرات د محمد بن یوسف خخه
د یوویشتو (۲۱) رکعاتو (تراویحو) روایت نقل کوي. (صنف عبد الرزاق ج (۴) ص
(۲۶۰) حدیث - ۷۷۳۰ - باب قیام رمضان)

د بحث خلاصه

د پورته تفصیل خخه معلومیری چې د حضرت سائب بن یزید (رض)
دوه شاگردان حارث بن عبد الرحمن او یزید بن خصیفه او د یزید
بن خصیفه درې سره شاگردان ابن ابی ذئب، محمد بن جعفر او
امام مالک متفق اللفظ دي (پر یوه خبره متفق دي) چې حضرت
عمر پر شل رکعاته تراویحو خلک سره راجمع کړي وه. مګر د
محمد بن یوسف روایت مضطرب دي، ئکه چې بعضی شاگردان
بې یوولس (۱۱) رکعاته، بعضی بې دیارلس (۱۳) او بعضی بې
یوویشت (۲۱) رکعاته تراویح نقل کوي، د اصول حدیث د قاعدي
سره سم په مضطرب حدیث استدلال نسي کيدلاني.^۱

^۱ تسریر مصطلح الحديث ص (۱۱۱) مکتبة رحمانیہ لاہور، فتح المغیث شرح الفیہ الحديث للسخاوای ج (۱) ص (۲۵۶) -

لهذا نود حضرت سائب صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحيح حدیث هم هغه دی کوم چې
حارث بن عبد الرحمن أَوْ يَزِيدُ بْنُ خَصِيفَةَ را نقل کړی دی.
او که چیري د محمد بن یوسف مُضطَرِبٌ مضطرب او مشکوك روایت
ته بیا هم اعتبار ورکړل سی او قابل لحاظ وشمېرل سی نو د دواړو
روایتو تر منځ د تطبیق هغه صورت متعین دی کوم چې امام
بیهقی ذَكْرُ كَرِيدِيِّ چې پر یووولسو (۱۱) رکعاته یو خو ورځی عمل
وسو بیا پر شل (۲۰) رکعاته (تراویح) دا عمل قرار ونیوی، لکه
خرنګه چې امام بیهقی د دواړو روایتو د ذکر کولو وروسته لیکي:
ويمکن الجمع بين الروایتين، فانهم كانوا يقومون باحدى عشرة ثم كانوا
يقومون بعشرين ويتوتون بثلاث.

(السن الكبير للبيهقي ج (۲) ص (۶۹۹) باب ما روی في عدد رکعات

القيام في شهر رمضان، مكتبة دار الكتب العلمية بيروت).

ترجمه: د دواړو روایتونو ترمنځ تطبیق ممکن دی ئکه چې
هغوي اول یووولس (۱۱) رکعاته کولي او وروسته یې شل رکعاته
تراویح او درې رکعاته وتر کول شروع کړل. د امام بیهقی دا قول
چې په عهد فاروقی كَبْنِي د صحابه کرامو أَخِيرِي اخيري عمل چې پر
هغه قرار وسو شل (۲۰) رکعاته تراویح وي پردي قول باندي ډير
شواهد او قرائن موجود دي.

د امام یيهقی پر تطبیق شواهد او قرائن

اول:..... امام مالک[ؓ] کوم چي د محمد بن یوسف[ؓ] خخه د یوولسو (۱۱) رکعاتو روایت نقل کوي، خپله دده مسلک د شل (۲۰) يا شپړ دېرش (۳۶) رکعاتو تراویحو دی، لکه خرنګه چي دا خبره په خلورم بحث کي راروانه ده، ددي خخه واضحه سوه چي دا روایت خپله د امام مالک[ؓ] په نزد مختار او خوبننه دی.

دوهم:..... ابن اسحاق[ؓ] کوم چي د محمد بن یوسف[ؓ] خخه د دیارلسو (۱۳) رکعاتو تراویحو روایت نقل کوي، هغه هم د شلو (۲۰) رکعاتو تراویحو روایت ته اثبت وايي، لکه خرنګه چي امام شوکاني[ؓ] د شلو (۲۰) رکعاتو تراویحو د روایت خخه وروسته د هغه دا قول را نقل کړي دی:

قال ابن اسحاق: وهذا اثبت ما سمعت في ذلك. (نبيل الاوطار، ج (۳) ص (۵۳))
ترجمه: ابن اسحاق[ؓ] وايي چي د تراویحو د رکعاتو د تعداد په باره کښي چي ما خه اوريديلي دي د هغونه خخه تر تولوزيات ثابت هم دغه تعداد دي.

دریم:..... د محمد بن یوسف[ؓ] د یوولسو (۱۱) رکعاتو د روایت په تائید کښي بل کوم روایت موجود نه دی، حال دا چي د سائب بن یزید رض د شلو (۲۰) رکعاتو د تراویحو د روایت په تائید کښي نور متعدد روایتونه هم موجود دي.

د سائب بن یزید په تایید کنېي نور روايات

۱- د یزید بن رومان[ؑ] روایت دی چې وايې:

کان الناس يقونون في زمان عمر بن الخطاب [ؓ] في رمضان بثلاث

وعشرین ركعة. (موطأ امام مالك ص ٩٨) مطبوعة نور محمد كراجي السنن الكبرى للبيهقي ج (٢) ص (٦٩٩) باب ما روی فی عدد رکعات القيام فی شهر رمضان ، قیام اللیل ص (٩١) طبع جدید ص (١٥٧)

ترجمه: خلگو د حضرت عمر [ؓ] په زمانه کنېي درویشت (۲۳)

رکعاته کوله (شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر)

دا روایت د سند د لحاظه ډېر زیات قوي دي، مګر مرسل دي،
ئکه چې یزید بن رومان[ؑ] د حضرت عمر [ؓ] زمانه نه ده موندلې،
ليکن مرسل حدیث (چې کله په ثقه او په قابل اعتماد سند سره
مروي وي) د امام مالک[ؑ]، امام ابو حنيفة[ؑ]، امام احمد[ؑ] او جمهورو
علماء کرامو رحمهم الله په نزد مطلقاً حجت (قابل استدلال) دي،
البته د امام شافعی[ؑ] په نزد د حدیث مرسل د حجت کيدو لپاره دا
شرط دي چې د هغه تایید به د کوم بل مسند يا مرسل حدیث خخه
سوی وي^۱، خو چونکه د یزید بن رومان[ؑ] د زیر بحث روایت په
تایید کنېي متعدد نور روایات موجود دي، ئکه نو پورته حدیث
په اتفاق د اهل علم حجت دي.

دا بحث خو د عامو مراسيلو په هکله وو، البته د موطا د

^۱ (تسیر مصطلح الحديث ص (٧١ - ٧٢) مکتبة رحمانیہ لاھور ، فتح المغیث للمسحاوی شرح الفیة الحديث ج (١) ص (١٥٧) بحث مرسل مکتبة دارالکتب العلمیة بیروت)

مراasilو په باره کبني د محدثينو دا فيصله ده چي هغه تول صحیح
دي.

لکه خرنگه چي امام الہند شاه ولی اللہ محدث دھلوی په حجۃ
الله البالغة کبني ليکي:

قال الشافعی اصح الكتب بعد كتاب الله موطا مالک. واتفق اهل
الحديث على ان جميع ما فيه صحيح على رأي مالک ومن وافقه. واما
على رأي غيره فليس فيه مرسل ولا منقطع الا قد اتصل السند به من طريق
اخرى فلا جرم انها صحيحة من هذا الوجه. وقد صنف في زمان مالک
مؤطات كثيرة في تحرير احاديثه، ووصل منقطعه، مثل كتاب ابن ابي ذئب،
وابن عبيدة، والثوري، ومعمر رحمهم الله. (حجۃ الله البالغہ ج ۱) ص (۳۰۵) باب طقات کتب

الحديث : (الطبقة الاولی وحیدی کتب خانه)

ترجمه: امام شافعی فرمایلی دي چي: د کتاب الله خخه
وروسته اصح الكتب د امام مالک موطا ده، او د محدثينو پر دي
اتفاق دي چي په دي کبني خومره روایتونه دي هغه توله د امام
مالک او د هغه د موافقینو پر رایه صحیح دي، او د نورو پر رایه په
دي کبني کوم مرسل او منقطع روایت داسی نسته چي د نورو طرقو
خخه دي د هغه سند متصل سوي نه وي، نو په دي لحاظ تول په توله
صحیح دي، او د امام مالک په زمانه کبني د موطا د احادیشو د
تحریر لپاره او ددي لپاره چي د هغه منقطع روایتونه متصل ثابت
کړل سی ډیری موطاوی تصنیف سوی دي. لکه: د ابن ابي ذئب، ابن
عبيدة، ثوری او معمر رحمهم الله کتابونه.

او بیا پر شلو رکعاتو اصل استدلال خو د حضرت سائب بن یزید رض د روایت خخه دی چې د هغه د صحیح کیدو تصریح مخکی تیره سوی ده، او د یزید بن رومان رض روایت یې یواخی د تائید لپاره ذکر کړل سو.

۲- د یحیی بن سعید انصاری رض روایت دی:

ان عمر بن الخطاب رض امر رجلا ان یصلی بهم عشرين رکعة. (مصنف ابن

ابی شیبہ ج (۵) ص (۲۲۳) حدیث ۷۷۶۴- باب کم یصلی فی رمضان من رکعة)

ترجمه: حضرت عمر رض یوه سپوی ته حکم وکړئ چې خلګو ته
شل رکعاته تراویح ورکړي.

دا روایت هم سنداً قوي مګر مرسل دی. (مرسل په اړه د محدثشو را یه مخکی

تیره سوہ) (مترجم)

۳- د عبد العزیز بن رفیع رض روایت دی:

کان ابی بن کعب رض یصلی بالناس فی رمضان بالمدینة عشرين رکعة

ویوترا بشلاٹ. (مصنف ابن ابی شیبہ ج (۵) ص (۲۲۴) حدیث ۷۷۶۶ - باب کم یصلی فی رمضان من رکعة).

ترجمه: حضرت ابی بن کعب رض خلګو ته د روزې په میاشت کې په مدینه منوره کښی شل رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر ورکول دا روایت هم مرسل دی).

۴- د محمد بن کعب القرظی رض روایت دی:

کان الناس یصلون فی زمان عمر بن الخطاب رض فی رمضان عشرين

رکعة یطیلون فیها القراءة ویوترون بشلاٹ. (قیام اللیل ص (۹۱) طبع جدید (۱۵۷)

ترجمه: خلگو د حضرت عمر رض په زمانه کبني په رمضان المبارک کبني شل (۲۰) رکعاته تراویح کولي، او قرائت به يې پکبني او بدوئ او درې رکعاته وتر به يې کول، دا روایت هم مرسل دی او په قیام اللیل کبني د دې سند نه دی ذکر سوي.

۵- په کنز العمال کبني خپله د حضرت ابي بن كعب رض خخه منقول دي:

ان عمر بن الخطاب رض امره ان يصلي بالليل في رمضان، فقال: ان الناس يصومون النهار ولا يحسنون ان يقرأوا، فلو قرأتم عليهم بالليل فقال: يا امير المؤمنين! هذا شيء لم يكن، فقال: قد علمتُ ولكن حسن، فصلى بهم عشرين ركعة. (کنز العمال ج (۸) ص (۱۹۲) حدیث ۲۳۴۶۶ - فسم الا فعال باب صلوة التراویح)

ترجمه: حضرت عمر رض هغه ته حکم وکړي چي دی دی په رمضان کبني خلگو ته د شپې لخوا لموخ ورکوي، حضرت عمر رض وفرمايل چي: خلپ د ورځي لخوا روزه نيسې ليکن قرائت بنه نسي ويلاي نو کاشکي تا هغوي ته د شپې لخوا قرآن اورولائي، ابي بن كعب رض عرض ورته وکړي؛ اي امير المؤمنين! دا خو یو داسي کار دی چي مخکي نه وو، حضرت عمر رض ورته وفرمايل: ماته معلومه ده، ليکن دا بنه کار دی، نو ابي بن كعب رض خلگو ته شل (۲۰) رکعاته تراویح ورکړي.

څلورم:.... د ذکر سوو روایاتو په رنا کبني اهل علم ددي خبری

قائل دي چي حضرت عمر صلی الله علیہ و آله و سلم خلکه پر شل (۲۰) رکعاته تراویح را جمع کړه، او حضرات صحابه کرامو صلی الله علیہ و آله و سلم د هغه سره موافقت و کړي، ئکه نو دا په منزله د اجماع سول، دلتنه مورد د دې موضوع په اړه د خواکابرو ارشادات را نقل کړو:

حضرت امام ترمذی رحمه الله تعالى

۱- امام ترمذی لیکی:

واختلف اهل العلم في قيام رمضان: فرأى بعضهم أن يصلی احدى واربعين ركعة مع الوتر، وهو قول اهل المدينة والعمل على هذا عندهم بالمدية، وأكثر اهل العلم على ما روی عن علي صلی الله علیہ و آله و سلم وعمر صلی الله علیہ و آله و سلم وغيرهما من أصحاب النبي صلی الله علیہ و آله و سلم عشرين ركعة وهو قول سفيان الشوري رحمه الله وابن المبارك رحمه الله والشافعي رحمه الله، وقال الشافعي رحمه الله: وهكذا ادركت ببلدنا بمكة يصلون عشرين

ركعة. (سنن ترمذی ج (۱) ص (۲۸۷) باب ماجاء في قيام شهر رمضان)

ترجمه: په تراویحو کښي د اهل علم اختلاف دی، بعضی د وترو سره د یو خلویښت (۴۱) رکعاتو قائل دي، د اهل مدینه وو همدا قول دی او د هغوی په نزد په مدینه طیبه کښي پر همدي باندي عمل دی، او اکثره اهل علم د شلو رکعاتو قائل دي کوم چي د حضرت علي صلی الله علیہ و آله و سلم، حضرت عمر صلی الله علیہ و آله و سلم او د نورو اصحابو صلی الله علیہ و آله و سلم خخه مروي دي، د سفيان ثوري رحمه الله، عبد الله بن مبارك رحمه الله او امام شافعي رحمه الله همدغه قول دی: امام شافعي رحمه الله فرمایي چي: ما په خپل بنار مکه مکرمه کښي

خلاب شل رکعاته تراویح کوونکي موندلې دي.

حضرت علامه زرقانی المالکي رحمه الله تعالى

٢ - علامه زرقانی المالکي د مؤطا په شرح کبني د ابوالوليد سليمان بن خلف القرطبي الباقي المالکي (متوفى ٤٩٤ هجري) خخه نقل کوي:

قال الباقي: فامرهم اولاً بتطويل القراءة لانه افضل، ثم ضعف الناس فامرهم بثلاث وعشرين فخفف من طول القراءة، واستدرك بعض الفضيلة بزيادة الركعات. (شرح الزرقاني على المؤطاء ج (١) ص (٢٣٩) هامش مؤطاء ص (٩٨) باب ماجاه في قيام رمضان)

ترجمه: باجي وایي چي: حضرت عمر اول هغوی ته د اوږدہ قرائت د ويلو حکم ورکړي هکه چي هغه افضل دی، بیا بې د خلکو ضعف محسوس کړي نو د درویشت (٢٣) رکعاتو د کولو حکم يې ورکړ، نو د قرائت په اوږدوالي کي يې کمي وکړه او د رکعاتو په اضافه کولو سره يې د یوه فضیلت تلافی وکړه.

قال الباقي: وكان الامر على ذالك الى يوم الحرة فشقق عليهم القيام فنقصوا من القراءة وزادوا الركعات فجعلت ستاً وثلاثين غير الشفع والوتر.

(زرقاني شرح مؤطاء ج (١) ص (٢٣٩))

ترجمه: باجي وایي چي: تر یوم حَرَه (د حَرَه د ورځي واقعه) پوري د شلو رکعاتو عمل وو، بیا پر هغوی باندي قيامه درنه سوه نو په قرائت کبني کمي وکړل سوه او په رکعاتو کبني نوره اضافه وکړه سوه، نو د سنتو او وترو خخه علاوه (٣٦) رکعاته سول.

حافظ ابن عبد البر رحمه الله تعالى

۳ - علامه زرقاني^ر همدغه خبره د حافظ ابن عبدالبر^ر (متوفی ۵۴۶ هـ، ۵۳۶ م)
 او ابو مروان عبد الملک بن حبیب القرطبی المالکی^ر (متوفی ۲۳۷ هـ ق)
 خخه رائق کړي د ۵. (زرقاني شرح مؤطراج (۱) ص ۲۲۲)

حافظ موفق الدین رحمه الله تعالى

۴ - حافظ موفق الدین ابن قدامه المقدسی الحنبلي^ر (متوفی ۶۲۰ هجری)
 په خپل کتاب «المغني» کښي ليکي:
 ولنا ان عمر رض لما جمع الناس على ابي بن كعب رض كان يصلی لهم
 عشرين رکعةً.

ترجمه: زموږ دليل دادی چې حضرت عمر رض چې کله خلک پر
 ابي بن كعب رض راجمع کړل نو هغه هغوي ته شل رکعاته تراویح
 ورکولې.

ددې سلسلې روایات، او همدارنګه د حضرت علی رض د اثر د
 ذکر کولو وروسته ليکي:
 و هذا كالاجماع.

ترجمه: نو دا داسي سوه لکه د صحابه وو اجماع.
 بیا د اهل مدینه وو د شپږ د پرسو (۳۶) رکعاتو د تعامل د ذکر
 کولو وروسته ليکي:
 ثم لو ثبت ان اهل المدينة كلهم فعلوه لكان مافعله عمر رض واجمع

عليه الصحابة ﷺ في عصره اولى بالاتباع.

قال بعض اهل العلم: انما فعل هذا اهل المدينة لانهم ارادوا مساواة اهل مكة فان اهل مكة يطوفون سبعا بين كل ترويحتين فجعل اهل المدينة مكان كل سبع اربع ركعات، وما كان عليه اصحاب رسول الله ﷺ اولى

واحق. (المنفي لابن قدامة مع شرح الكبير ج (۱) ص (۷۹۹)

ترجمه: بیا هم که چیری ثابته سی چی اهل مدینه وو تولو شپږ دېرش (۳۶) رکعاته کول نو کوم کار چی حضرت عمر ﷺ کړی دی او پر هغه کار د هغه زمانه کبني صحابه کرامو ﷺ اجماع هم کړي ده د اتباع (عملی کيدو) زیات حقداره دی، او عمل کول په هغه سره اولی او بهتر دي.

بعض د علم خاوندانو ويلی دي چي: د اهل مدینه وو اصلی مقصد د دي عمل خخه د اهل مکه وو سره برابري کول وه: ئکه چي اهل مکه وو د هرو دوو (۲) ترويحو تر منځ اووه شوطه طواف کاوه، نو اهل مدینه وو د طواف پر ئای د دوو (۲) ترويحو تر منځ خلور رکعاته اضافه کړل، نو په هر حال کوم عمل چي د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ﷺ وو هغه دې اولی او احق دي.

امام محی الدین النووی رحمه الله تعالى

۵- امام محی الدین النووی متوفی (۶۷۶ھ) په شرح المذهب کبني ليکي:

واحتاج اصحابنا بما رواه البيهقي[ؑ] وغيره بالاسناد الصحيح عن السائب بن يزيد الصحابي[ؓ] قال: كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب[ؓ] في شهر رمضان بعشرين ركعة. الحديث (المجموع شرح المذهب ج ٤) ص (٣٦)

ترجمه: زموږ اصحابو په هغه حدیث دلیل نیولی دی کوم چې امام بيهقي[ؑ] او نورو محدثينو رحمهم الله د حضرت سائب بن يزيد[ؓ] صحابي خخه په صحيح سند را نقل کړي دی چې خلګو د حضرت عمر[ؓ] په زمانه کښي په رمضان المبارك کي شل رکعاته تراویح کولي.

امام نووي[ؑ] وروسته د حضرت يزيد بن رومان[ؓ] حدیث ذکر کړي دی، او په هغه کي یې د امام بيهقي[ؑ] تطبیق ذکر کړي دی، او د حضرت علي[ؓ] اثر یې ذکر کړي دی، په هغه کي یې د اهل مدینه وو د فعل هغه توجیه کړي ده کومه چې د ابن قدامه[ؑ] د کتاب (المعنى) په عبارت کښي تیره سوه.

علامه شهاب الدين احمد بن محمد قسطلاني رحمه الله تعالى

٦ - علامه شهاب الدين احمد بن محمد قسطلاني شافعي[ؑ] متوفى (٩٣٣ هجري) د بخاري په شرح کښي ليکي:
وجمع البيهقي[ؑ] بينهما بأنهم كانوا يقومون باحدى عشرة، ثم قاموا بعشرين واوتروا بثلاث، وقد عدوا ما وقع في زمن عمر[ؓ] كالاجماع. (ارشاد الساري ج ٣) ص (٤٢٦)

ترجمه: امام بیهقی[ؑ] هغه دواړه روایتونه داسي جمع کړیدي چې
اول یې یوولس^(۱) رکعاته کولي، بیا یې وروسته شل^(۲۰) رکعاته
تراویح او درې^(۳) رکعاته وتر کول شروع کړه، او د حضرت عمر^{رض}
په زمانه کښي چې کوم معمول جاري سو علماءو هغه لکه اجماع
داسي شمیرلى دی.

علامه شیخ منصور بن یونس بهوتی حنبلی رحمه الله تعالى

٧- علامه شیخ منصور بن یونس بهوتی حنبلی[ؑ] متوفی ١٠٤٦ هجری
په «کشف القناع عن متن الاقناع» کي ليکي:
وهي عشرون ركعة، لما روى مالك[ؓ] عن يزيد بن رومان^{رض} قال: كان
الناس يقومون في زمن عمر^{رض} في رمضان بثلاث وعشرين ركعة
وهذا في مظنة الشهرة بحضور الصحابة^{رض} فكان اجماعاً. (کشف القناع عن متن الاقناع
ج (١) ص: ٣٩٢)

ترجمه: تراویح شل رکعاته دي څرنګه چې یې امام مالک د
يزید بن رومان^{رض} خخه روایت کړي دی چې: خلکو د حضرت عمر
په زمانه کښي په رمضان المبارک کښي درویشت^(۲۳) رکعاته
تراویح کولي او د حضرت عمر^{رض} د صحابه کرامو په
موجودیت کښي د شلو رکعاتو تراویحو حکم ورکول د عام شهرت
موقع وه ئکه نو دا اجماع سول.

مسند الهند شاه ولی الله محدث دهلوی رحمه الله تعالى

٨- مسند الهند شاه ولی الله محدث دهلوی په ((حجۃ الله
البالغة) کبني ليکي:

وزادت الصحابة و من بعدهم في قيام رمضان ثلاثة اشياء:
الاجتماع له في مساجدهم و ذلك لأنه يفيد التيسير على خاصتهم
وعامتهم، واداؤه في اول الليل مع القول بان صلاة آخر الليل مشهودة
وهي افضل كما نبه عمر ﷺ لهذا التيسير الذي اشرنا اليه، و عدده عشرون
رکعة. (حجۃ الله البالغة ج (٢) ص (٣٤) باب التوافل و منها قيام شهر رمضان و حیدی کتب خانه)

ترجمه: صحابه کرامو او د هغوي خخه و روسته حضراتو د
رمضان په قيامه کبني د درو (٣) شيانو اضافه و کړل:

- (١) د تراویحو لپاره په خپلو مساجدو کبني جمع کيدل، ئکه
چي په دې سره د عاممو او خاصو لپاره اسانی حاصلېږي.
- (٢) د شپې په اول کبني اداء کول سره د دې خبری د منلو چي د
شپې په آخره کبني و لمانځه ته د ملائکو حاضري کېږي، او دا
افضل هم دي، خرنګه چي حضرت عمر ﷺ پر دې باندي تنبيه هم
کړي ده، مګر په اول د شپې کبني یې کول هم د دغسي اسانی لپاره
و ه کومي ته چي موب اشاره و کړه.
- (٣) د شلو رکعاتو تعداد.

(۳)

تراویح د صحابه کرامو عليهم السلام او تابعینو رحمهم الله تعالی په زمانه کبني

د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کبني د شلو رکعاتو تراویحو معمول شروع سو نو وروسته کم تر کمه د شلو رکعاتو تراویحو معمول پاته سو، د بعضی صحابه کرامو عليهم السلام او تابعینو رحمهم الله تعالی خخه تر شلو زیات روایات خو مروی دی لیکن د هیچ چا خخه یواحی د اتو (۸) رکعاتو روایت نه دی مروی.

۱ - د حضرت سائب بن زید رضي الله عنه روایت مخکی تیر سو چې په هغه کبني یې د حضرت عمر رضي الله عنه د زمانی د شلو رکعاتو تراویحو معمول ذکر کړی دی او د هغه په سیاق کبني یې دور عثمانی رضي الله عنه ته هم اشاره کړي ۵۵.

۲ - حضرت ابن مسعود رضي الله عنه چې د هغه وفات د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت په اخر کبني سوی دی . هغه هم شل رکعاته تراویح کولي.

(قیام اللیل ص ۹۱) طبع جدید ص (۱۵۷)

۳ - عن أبي عبد الرحمن السلمي رضي الله عنه عن علي رضي الله عنه انه دعا القراء في رمضان فامر منهم رجلا يصلي بالناس عشرين ركعة وكان علي رضي الله عنه يوتر بهم.

(السنن الكبرى للبيهقي ج ۲) ص (۶۹۹) حديث ۴۶۲۰۰ - باب ما روى في عدد ركعات القيام في شهر رمضان

ترجمه: ابو عبد الرحمن السلمي رضي الله عنه وايې چې: حضرت علي رضي الله عنه په

رمضان المبارک کبني د قرآن کريم قاريان راوغونستل، بيا يې د هغوي خخه يو شخص ته حکم ورکړ چي شل رکعاته تراویح دي ورکوي، او وتر حضرت علي ﷺ په خپله ورکول.

ددې په سند کبني پر حماد بن شعیب[ؑ] باندي محدثينو کلام کړي دی، ليکن ددې سند متعدد شواهد موجود دي.

د عبد الرحمن السلمي[ؑ] دغه روایت شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیه[ؑ] په خپل کتاب «منهاج السنة» کبني ذکر کړي دی، او د همدغه خخه يې استدلال کړي دی چي حضرت علي ﷺ د حضرت عمر رض جاري کړي شل (۲۰) رکعاته تراویح د خپل خلافت په دوره کبني باقي وساتلي. (منهاج السنة ج (۴) ص (۲۲۶)

حافظ ذہبی[ؑ] په «المنتقى مختصر منهاج السنة» (ص : ۵۴۲) کبني د حافظ ابن تیمیه[ؑ] دغه استدلال بلانکيره ذکر کړي دئ.

نو ددې خخه معلومه سوه چي ددغه دواړو بزرگانو په تزد د حضرت علي رض په دور کبني د شلو رکعاتو تراویحو معمول جاري

وو. (المنتقى ص (۵۴۲)

٤- عن عمرو بن قيس[ؑ] عن ابي الحسناء[ؑ] ان علياً رض امر رجاله يصلى

بهم في رمضان عشرين ركعة. (مصنف ابن ابي شيبة ج (۵) ص (۲۲۳) حدیث - ۷۷۶۳ - باب کم يصلی في رمضان من رکعة)

ترجمه: عمرو بن قيس[ؑ] د ابو الحسناء[ؑ] خخه روایت نقل کوي چي: حضرت علي رض يو سري ته حکم وکړي چي خلګو ته دي په رمضان المبارک کبني شل رکعاته تراویح ورکوي.

٥- عن ابی سعد البقال[ؑ] عن ابی الحسناء[ؑ] ان علی بن ابی طالب[ؑ]
امر رجلاً ان يصلی بالناس خمس ترویحات عشرين رکعةً وفي هذا الاسناد
ضعف . (سنن کبری للیهقی ج (٢) ص (٧٠٠) حدیث ٤٦٢٤ - باب ماروی فی عدد رکعات الیام فی شهر رمضان)

ترجمه: ابو سعد بقال[ؑ] د ابو الحسناء[ؑ] خخه روایت نقل کوي
چي: حضرت علی[ؑ] يو شخص ته حکم وکړئ چي خلګو ته دي پنځه
ترویحاتي يعني شل رکعاته تراویح ورکوي
امام بیهقی[ؑ] فرمایي چي: ددي حدیث په سند کبني ضعف دی،
او علامه ابن الترکمانی[ؑ] په «الجوهر النقي» کبني ليکي چي:
بنکاره خبره خو داده چي د دي روایت په سند کبني ضعف د ابو
سعد البقال[ؑ] په وجه دی چي متکلم فيه راوي دی، ليکن د مصنف
ابن ابی شیبہ په روایت کبني (چي مخکی ذکر سو) د دي روایت
متتابع موجود دی چي ددغه حدیث د ضعف تلافي په کېږي . (حاشیه سنن
کبری للیهقی ج (٢) ص (٧٠٠)

٦- عن شتیر بن شکل[ؑ] وکان من اصحاب علی[ؑ] انه کان یؤمهم في
شهر رمضان بعشرين رکعةً ویؤتر بثلاث . (سنن کبری للیهقی ج (٢) ص (٦٩٩) حدیث -

٤٦١٩ - باب ما روی فی عدد رکعات الیام فی شهر رمضان ، قیام اللیل ص (٩١) طبع جدید ص (١٥٧)

ترجمه: شتیر ابن شکل[ؑ] چي د حضرت علی[ؑ] د ملکرو خخه
وو، په رمضان المبارک کبني یې خلګو ته شل رکعاته تراویح او
درې رکعاته وتر ورکول.

امام بیهقی[ؑ] د دي اثر د نقل کولو خخه وروسته ویلي دي: (وفي
ذالک قوة، يعني په دي روایت کبني قوت دی، بیا یې ددي روایت په

تایید کنېي د عبدالرحمن السلمي[ؐ] اثر ذکر کړی د کوم چې مخکي تیرسو.

٧- عن أبي الخصيب[ؓ] قال: كان يؤمّنا سويد بن غفلة[ؑ] في رمضان

فيصلٰي خمس ترويحاً عشرين ركعة. (سنن كبرى للبيهقي ج (٢) ص (٦٩٩) حديث - ٤٦١٩ -

باب ماروى في عدد ركعات القيام في شهر رمضان)

ترجمه: ابو الخصيب[ؓ] وايي چې: موږ ته سوید بن غفلة[ؑ] په رمضان المبارک کنېي لمونځ راکاوه، نو پنځه ترويحاتي يعني شل رکعاته تراویح بې راکولې.

قال النيموي[ؒ]: و استاده حسن. (آثار السنن ج (١) ص (٤٧٤) حديث ٧٨٢ - باب في

(التراویح بعشرين رکعة)

ترجمه: نيموي[ؒ] فرمایي چې: ددې اثر اسناد حسن دی.

حضرت سوید بن غفلة[ؑ] د کبارو تابعینو خخه شمېرل کېږي، هغه د جاهليت زمانه موندلې ده او د نبی کريم^ﷺ په حیات مبارک کنېي يې اسلام راپری، ليکن د نبی کريم^ﷺ زیارت يې نه وکړي، حکه کومه ورخ چې سوید بن غفلة[ؑ] مدینې منورې ته راغي هغه ورخ د نبی کريم^ﷺ تدفین وسو، حکه نو د صحابیت په شرف مشرف نه سو، وروسته يې په کوفه کنېي ژوند اختيار کړ، او د حضرت عبد الله بن مسعود^{رض} او حضرت علي^{رض} د خاصو ملګرو خخه وو، په ٨٠ هجري کنېي د ١٣٠ کالو په عمر وفات سو. (تقریب التهذیب ج (١) ص (٤٠٤) راوی -

٢٧٠٣ - بحث حرف السنن المهمله)

٨- عن الحارث[ؓ] انه كان يوم الناس في رمضان بالليل بعشرين ركعة

ويؤثر بثلاث و يقنت قبل الركوع. (مصنف ابن ابي شيبة ج (٥) ص (٢٢٤) حديث - ٧٧٦٧ - باب

کم يصلی فی رمضان من رکعة

ترجمه: حارث[ؑ] په رمضان کښي خلګو ته شل رکعاته تراویح او
درې رکعاته وتر ورکول او د رکوع خخه مخکښي یې دعاء قنوت
وايه.

٩ - په «قیام اللیل» کښي د عبدالرحمن بن ابی بکرہ[ؑ]، سعید بن
ابی الحسن[ؑ] او عمران العبدی[ؑ] خخه نقل سوی دي چي دوي شل
(٢٠) شپې شل (٢٠) رکعاته تراویح ورکولې او په اخري عشره کښي
یې يوه ترویحه اضافه کوله. (قیام اللیل ص ٩٢) طبع جدید ص (١٥٨)

حارث[ؑ]، عبدالرحمن ابن ابی بکرہ[ؑ] متوفی (٩٦ هجري) او سعید بن
ابی الحسن[ؑ] متوفی (١٠٨ هجري) درې سره د حضرت علی[ؑ] شاگردان
دي.

١٠ - ابوالبختري[ؑ] هم شل (٢٠) رکعاته تراویح او درې رکعاته
وتر ورکول. (مصنف ابن ابی شیبه ج (٥) ص (٢٢٤) حدیث ٧٧٦٧٠ - باب کم يصلی فی رمضان من رکعة)

١١ - علی بن ربیعه[ؑ] چي د حضرت علی[ؑ] د شاگردانو خخه
دی، شل (٢٠) رکعاته تراویح او درې رکعاته وتر یې ورکول. (مصنف ابن
ابی شیبه ج (٥) ص (٢٢٤) حدیث ٧٧٧٢ - باب کم يصلی فی رمضان من رکعة)

١٢ - ابن ابی مليکه[ؑ] متوفی (١١٧ هجري) هم شل رکعاته تراویح
ورکولې. (مصنف ابن ابی شیبه ج (٥) ص (٢٢٤) حدیث ٧٧٦٥ - باب کم يصلی فی رمضان من رکعة)

١٣ - حضرت عطاء[ؓ] متوفی (١١٤ هجري) فرمایي چي: ما خلائی د وترو
سره د درویشتو (٢٣) رکعاتو کوونکي موندلې دي. (مصنف ابن ابی شیبه ج (٥)
ص (٢٢٤) حدیث ٧٧٧٠ - باب کم يصلی فی رمضان من رکعة)

١٤ - په موطا امام مالک[ؑ] کښي د عبد الرحمن بن هرمز الاعرج[ؑ]

متوفی (١١٧ هجري)، روایت دی چې: ما خلک په داسی حالت کبني موندلې دی چې هغوي په رمضان المبارک کبني پر کفارو لعنت واي، او قاري به په اتو (٨) رکعاتو کبني سوره البقره ختمول، که به چيري هغه په دو ولسو (١٢) رکعاتو کبني سوره البقره ختم کړه نو خلګو به دا محسوسه کړه چې ده په قرائت کبني تحفيف وکړئ. (موطا

امام مالک^{رض} ص (٩٩) باب ما جاء في قيام رمضان، نور محمد كتب خانه ارام باغ)

ددې روایت خخه مقصود خو په تراویحو کبني د قرائت د او بدوالی بیان کول دي، لیکن د روایت د سیاق خخه معلومیرې چې یواحی په اتو (٨) رکعاتو اکتفاء (بس والی) نه کیده.

د بحث خلاصه

خلاصه دا چې د کوم وخت خخه چې حضرت عمر^{رض} د تراویحو باقاعده جماعت جاري کړئ نو همیشه شل (٢٠) یا تر شل زیاتي تراویح کیدلې، البتہ د حره واقعې ته قریب اهل مدینه وو د هري ترویحي په منځ کبني خلور رکعاته نور و راضافه کړل، د دې وجھي خخه نو هغوي د وترو سره یو خلویښت (٤١) رکعاته کول، او بعضی نورو تابعینو هم د رمضان په اخیره عشره کبني اضافه کول.
نو په هر حال د صحابه کرامو^{رض} او تابعینو رحمهم اللہ تعالیٰ په زمانه کبني د اتو (٨) رکعاتو تراویحو کولو بیخی ادنی ثبوت هم نه پیدا کېږي، ددي وجھي خخه نو چې کومو کسانو دا فرمایلې دی چې د حضرت عمر^{رض} په زمانه کبني په شل (٢٠) رکعاته تراویحو د

صحابه کرامو اجماع وسوه، د هغوی دا خبره پر حقیقت بنا ده
ئکه چي حضرات سلف صالحین رحمهم الله تعالی پر دغه تعداد د
اضافه کيدو خو قائل وه ليکن په دي تعداد کښي د کمی قول د
هیچا خخه منقول نه دی.

نو دا خبره کول صحیح ده چي: د سلفو پر دي خبره اتفاق او
اجماع وه چي د تراویحو کم تر کمه تعداد شل رکعاته دی.

(٤)

تراویح د خلورو ائمه وو رحمهم الله تعالیٰ په نزد

د امام ابو حنیفه[ؑ]، امام شافعی[ؑ] او امام احمد بن حنبل[ؑ] په نزد تراویح شل (٢٠) رکعاته دی، د امام مالک[ؑ] خخه په دی سلسه کبني دوه روایته منقول دي: يو د شلو (٢٠) رکعاتو او بل د شپږ دېرشو (٣٦) رکعاتو، ليکن د مالکي مذهب په متونو کبني د شلو رکعاتو تراویحو روایت اختیار کړل سوی دی، د فقه حنفي د کتابو خخه د حوالې ضرورت نسته، د نورو مذاهبو د مستندو کتابونو حوالې ستاسو حضورته وړاندی کېږي.

فقه مالکي

قاضي ابو الوليد محمد بن احمد مالکي[ؑ] متوفى (٥٩٥ هجري) په ((بداية المجتهد)) کبني ليکي:

واختلفوا في المختار من عدد الركعات التي يقوم بها الناس في رمضان، فاختار مالك في أحد قوله وأبو حنيفة والشافعي وأحمد وداود رحمهم الله تعالى القيام بعشرين ركعة سوی الوتر، وذكر ابن القاسم[ؑ] عن مالك[ؑ] انه كان يستحسن ستاً وثلاثين ركعة والوتر ثلاث. (بداية المجتهد ج (١) ص (١٦٩) الباب الخامس في قيام رمضان)

ترجمه: په رمضان المبارک کبني خو رکعاته تراویح کول مختاره دي؟ په دي کبني د علماء کرامو اختلاف دي: امام مالک^۱ د دوو قولو خخه په یوه قول کبني او امام ابو حنیفه^۲، امام شافعی^۳، امام احمد^۴ او داؤد^۵ د وترو خخه علاوه شل رکعاته اختيار کړي دي، او ابن قاسم^۶ د امام مالک^۷ خخه نقل کړي دي چې هغه درې (۳) رکعاته وتر او شپږ دېرش (۴) رکعاته تراویح خوبنولي.

د ((مختصر الخلیل)) شارح علامه شیخ احمد الدردیر المالکی^۸ متوفی (۱۲۰۱ هجري) لیکي:

وهي (ثلاث وعشرون) ركعة بالشفع والوتر كما كان عليه العمل (اي عمل الصحابة والتابعين) (الدسوفي)

(ثم جعلت) في زمن عمر بن عبد العزيز (ستاوثلا ثين) بغير الشفع والوتر لكن الذي جرى عليه العمل سلفاً وخلفاً الأول. (شرح الكبير للدردیر مع حاشية الدسوقي ج

(۱) ص (۳۱۵)

ترجمه: تراویح د وترو سره درویشت (۲۳) رکعاته دي، خرنګه چې د صحابه کرامو^۹ او تابعینو رحمهم الله تعالى عمل وو، بیا د عمر بن عبد العزیز^{۱۰} په زمانه کبني د وترو خخه ماسوا شپږ دېرش (۲۶) رکعاته کړل سوي، ليکن په کوم تعداد چې د سلفو او خلفو همیشه عمل جاري وو هغه اول قول دي (په اعتبار د اتباع (متترجم)) يعني شل (۲۰) رکعاته تراویح او درې (۳) رکعاته وتر.

فقه شافعی

امام محي الدين نووي^ت متوفى (٦٧٦ هجري) په «المجموع شرح
مهذب» کبني ليکي:

(فرع) في مذاهب العلماء في عدد ركعات التراویح، مذهبنا انها
عشرون رکعة بعشر تسليمات غير الوتر، وذالک خمس ترویحات،
والترویحة اربع رکعات بتسلیمتین، هذا مذهبنا، وبه قال ابوحنیفة^ر واصحابه
رحمهم الله تعالى واحمد^ر وادؤد^ر وغيرهم، ونقله القاضي عیاض^ر عن
جمهور العلماء، وحکي ان الاسود بن يزید^{رض} كان يقوم باربعين رکعة ويوتر
بسیع، وقال مالک^ر التراویح تسع ترویحات وهي ستة وثلاثون رکعة
غير الوتر.

(المجموع شرح المذهب ج ٤ ص ٢٣)

ترجمه: د تراویحو د رکعاتو په تعداد کبني د علماءو د مذاہبو
بيان:

زمور مذهب دادی چي تراویح شل (٢٠) رکعاته دي په لسو (١٠)
سلامو سره د وترو خخه علاوه، داپنځه ترویحي کېږي، یوه ترویحه
څلور رکعاته په دوو سلامو سره، امام ابو حنیفه^ر او ده ګه شاگردان،
امام احمد^ر، امام داؤد^ر او نور هم د شلو (٢٠) رکعاتو تراویحو قائل
دي، او قاضي عیاض^ر دا خبره د جمهورو علماءو خخه رانقل کړي
ده، او دا خبره نقل سوي ده چي: اسود بن يزید^{رض} خلوېښت (٤٠)
رکعاته تراویح او اوه (٧) رکعاته وتر ورکول، او امام مالک^ر فرمایي
چي: تراویح نهه (٩) ترویحي^ر دي، او دا د وترو خخه علاوه شپږ د پرسن

(٣٦) رکعاته کېږي.

فقه حنبلی

حافظ ابن قدامه المقدسي الحنبلی^١ متوفی (٦٢٠ هجري) په (المغني) کبني ليکي:

و المختار عند ابی عبد الله[ؑ] فيها عشرون رکعة، وبهذا قال الشوري وابو حنیفة والشافعی رحمهم الله تعالى، وقال مالک[ؓ]: ستة وثلاثون. (المغني لابن قدامه

ج (١) ص (٧٩٨ ، ٧٩٩) مع الشرح الكبير

ترجمه: د امام احمد[ؓ] په نزد په تراویحو کبني شل (٢٠) رکعاته مختاره دي، امام ثوري[ؑ]، ابو حنیفه[ؑ] او شافعی[ؑ] هم د دي قائل دي، او امام مالک[ؓ] د شپړ دېرش (٣٦) رکعاتو تراویحو قائل دي.

د بحث خاتمه او يو خو ضروري فوائد

د مسک الختم په ڏول يو خو ضروري فوائد درته ويل غواړم تر
خود شلو (٢٠) رکعاتو تراویحو اهمیت په ذهن کي کبني.

(۱) شل رکعاته تراویح سنت موکد دي

د حضرت عمر رض د مشرانو صحابه کرامو رض په موجودیت کبني
شل (٢٠) رکعاته تراویح جاري کول، د صحابه کرامو رض په هغه
نکير انکار، نه کول، او د صحابه کرامو رض د زمانې خخه تر نن
ورئي شرقاً او غرباً د شلو رکعاتو تراویحو مسلسل تعامل کيدل،
ددې خبری دلیل دي چي دا د الله تعالى په محبوب دین کبني داخل
عمل دي، ئکه د الله تعالى قول دي:

وَلَيُمِكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي أَرَتَضَى لَهُمْ الآية، سورة النور، آيت (٥٥).

ترجمه: الله تعالى د خلفاء راشدينو رض لپاره هغه دين ته قرار او
قدرت وربخښونکي دي کوم چي الله تعالى د دوي لپاره خوبن کړي
دي.

په «الاختيار شرح المختار» کبني ليکلي دي:
روى اسد بن عمرو عن أبي يوسف رض قال: سالت أبا حنيفة رض عن
التراویح وما فعله عمر رض، فقال: التراویح سنة موكدة، ولم يتحرصه

عمر رضی الله عنہ من تلقاء نفسه، ولم يكن فيه مبتدعاً، ولم يامر به الا عن اصل لديه وعهد من رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، ولقد سنَّ عمر رضی الله عنہ هذا وجمع الناس على أبي بن كعب رضی الله عنہ فصلاً ها جماعة والصحابة رضی الله عنہم متوافرون، منهم عثمان وعلي وابن مسعود والعباس وابنه طلحه والزبير ومعاذ وأبي وغيرهم من المهاجرين والانصار رضي الله عنهم اجمعين، وما رد عليه واحد منهم، بل ساعدوه ووافقوه وامروا **بِذالك**.

(الاختيار لتعليق المختار ج (١) ص (٤٨) لشيخ الامام ابي الفضل محمد مجد الدين عبدالله بن محمود الموصلى الحنفى متوفى (٦٨٣ هجري)

ترجمه: اسد بن عمرو^د د امام ابو یوسف^ح خخه روایت کوي چي:
 ما د امام ابو حنيفة^ح خخه د تراویحو او د حضرت عمر رضی الله عنہ د فعل په اړه سوال وکړي، نو هغه راته و فرمایل چي: تراویح سنت مؤکد دي، او حضرت عمر رضی الله عنہ هغه د خپله ځانه خخه نه دي اختراع (جوړي) کړي، او نه هغه د کوم بدعت ایجاد کوونکي وو، هغه چي کوم امر کړي دی هغه دیو اصل پر بنا وو کوم چي دده سره موجود وو، او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر یو عهد باندي بنا وو، حضرت عمر رضی الله عنہ دا سنت جاري کړئ او خلک^ی یې پر حضرت اُبی بن کعب رضی الله عنہ راجمع کړل، بیا هغه خلگوته د تراویحو جماعت ورکړئ، هغه وخت صحابه کرام رضی الله عنہم په کثير تعداد کښي موجود وه، چي د هغوي خخه حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت ابن مسعود، حضرت عباس، حضرت عبد الله بن عباس، حضرت طلحه، حضرت زبیر، حضرت معاذ، او نور مهاجرين او انصار رضي الله عنهم اجمعين تول موجود وه مګر د دوي خخه یوه هم رد ونه کړئ، بلکه ټولو د حضرت عمر رضی الله عنہ موافقت وکړئ او

ددې حکم يې وکړئ.

(۲) د خلفاء راشدینو د جاري کړي سنت په باره کښي د نبې کریم ﷺ وصیت

مخکي معلومه سوه چې شل رکعاته تراویح د درو خلفاء
راشدینو ﷺ سنت دی او د خلفاء راشدینو ﷺ د سنت په باره کښي د
نبې کریم ﷺ مبارک ارشاد دی:

انه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنني وسنة
الخلفاء الرashدين المهدىين، تمسکوا بها وعضوا عليها بالنواخذة، واياكم
ومحدثات الامور فان كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلاله. (رواه احمد وابوداؤد والترمذى

وابن ماجه مشکوحة ج (۱) ص (۳۰) باب الا عتصام بالكتاب والسنۃ الفصل الثاني)

ترجمه: کوم شخص چې زما خخه وروسته ژوندی پاته سې هغه
به ډېر اختلافات وويني، نو زما سنت او زما د خلفاء راشدینو
مهدىينو ﷺ سنت پر تاسو لازم دي، او تینلک يې ونیسى، او د زامى
په غابنو يې تینلک کړئ، او د نوو نوو خبرو خخه ځانونه وساتي، ځکه
چې هره نوي خبره بدعت دی او هر بدعت ګمراهي ده.
د پورته مبارک حدیث خخه د خلفاء راشدینو ﷺ د اتباع تاکید
معلومېږي او دا چې ددوی مخالفت بدعت او ګمراهي ده.

(٣) د خلورو ائمه وورحمهم الله تعالى د مذهب خخه وتل جائز نه دي

د مخکني بحث خخه معلومه سوه چي ائمه اربعه لبر تر لبره د شلو (٢٠)، رکعاتو تراویحو قائل دي، د ائمه اربعه وو اتباع د سواد اعظم اتابع ده، او د مذاهبو اربعه وو خخه وتل د سواد اعظم خخه وتل دي، مسند الهند شاه ولی الله محدث دهلوی په «عقد الجيد» کبني ليکي:

قال رسول الله ﷺ: اتبعوا السواد الاعظم. ولما ادرست المذاهب الحقة الا هذه الاربعة كان اتباعها اتباعاً للسواد الاعظم والخروج عنها خروجاً عن السواد الاعظم. (رواه ابن ماجه من حديث انس كما في مشكوة ج (١) ص (٣٠) باب الا عصام بالكتاب والسنّة وتمامه فانه من شذ شذ في النار عقد الجيد ص (٣٧) مطبوعه تركيه)

ترجمه: د رسول الله ﷺ ارشاد دي چي: د سواد اعظم اتابع وکړئ، او کله چي د دغه خلورو مذاهبو خخه ماسوا باقي حق مذاهب ختم سوه نو د دغه خلورو مذاهبو اتابع د سواد اعظم اتابع ده، او د دغه خلورو مذاهبو خخه وتل د سواد اعظم خخه وتل دي.

(٤) د شلو رکعاتو تراویحو حکمت

د امت حکما و هر یو د خپل ذوق مطابق د شلو رکعاتو تراویحو حکمتو نه هم بیان کړي دي، خو دلته موږ د دریو اکابر و بزرگانو

ارشادات رانقل کوو:

١ - په «البحر الرائق» کبني يې د شیخ ابراهیم الحلبي الحنفی^٢ متوفی (٩٥٦ هجري) خخه رانقل کریدي:

و ذکر العلامة الحلبي^٣ ان الحکمة في کونها عشرين ان السنن شرعت مکملات للواجبات وهي عشرون بالوتر، فكانت التراویح کذالک، لتقع المساواة بين المکمل والمکمل انتھي. (البحر الرائق ج (٢) ص (١١٧) باب الوتر و النوافل بحث و سن في رمضان عشرون رکعة بعد العشاء)

ترجمه: علامه حلبي^٤ ذکر کري دي چي: د تراویحو په شلو رکعاتو کيدو کبني حکمت دادی چي: سنتونه د فرائض او واجباتو د تکمیل لپاره مشروع سوي دي، او پنهه وخته فرائض سره د وترو شل رکعاته کيربي نو ئكه تراویح هم شل رکعاته سوي، تر خو د مکمل (مکمل کونکي) او مکمل (مکمل کړل سوي) تر منځ مساوات راسي.

٢ - علامه منصور بن یونس حنبلي^٥ متوفی (١٠٤٦ هجري) په «کشف القناع» کبني ليکي:

والسر فيه ان الراتبة عشر فضوعفت في رمضان لانه وقت جد. (کشف القناع عن متن الا قناع ج (١) ص (٣٩٢)

ترجمه: په شلو رکعاتو تراویحو کبني حکمت دادی چي سنت مؤکده لس (١٠) دي، پس په رمضان کبني يې دوه چنده کړل، ئكه چي دا د محنت او رياضت وخت دي.

٣- حکیم الامت شاه ولی الله محدث دهلوی ددی خبری د ذکر
کولو وروسته چی صحابه کرامو د تراویح و رکعاتونه شل کړه، د
هغه حکمت دالیکي:

وذاك انهم رأوا النبي ﷺ شرع للمسنین احدى عشرة ركعة في
جميع السنة، فحكموا انه لا ينبغي حظ المسلم في رمضان عند قصده الا
فتحام في لجة التشبه بالملائكة اقل من ضعفها. (حجۃ الله البالغہ ج (٢) ص (٣٤) باب
النوافل بحث و منها قیام شهر رمضان)

ترجمه: دا حکمه چی هغوي ولیدل چی نبی کريم ﷺ د محسنيو
لپاره یوولس (۱۱) رکعاته (د قیام اللیل) په ټول کال کبني مشروع
کړل، نو د دوی فیصله دا سوه چی په رمضان المبارک کبني چی کله
مسلمان د ملکوت سره د تشبیه کیدو په دریاب کبني دغوتې و هلو
قصد لري نو دده حصه باید د ټول کال د رکعاتو خخه تر دوه چنده
کمه نه وي.

وصلی الله تعالی علی سید الانبیاء محمد وعلی آله وصحبه اجمعین

تاریخ الاختتام: ٢٩ / ذوالقعدہ / ١٤٢٩ھ، د پنج شنبې ورځ

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.